

7. Кримінально процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одісеї, 2013. 1104 с.
8. Кримінально процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.
9. Азаров Ю.І., Климчук М.П. Проблемні питання закриття кримінального провадження під час досудового розслідування. Юридична наука. 2015. № 4. С. 117–122.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

ЛЕОН Я. О.,
аспірант юридичного факультету
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.1

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У статті досліджено питання реалізації судового контролю під час здійснення досудового розслідування шляхом запровадження у кримінальному процесі нового інституту – інституту слідчого судді.

Ключові слова: *судовий контроль, слідчий суддя, досудове розслідування, кримінальне провадження.*

В статье исследуется вопрос реализации судебного контроля во время досудебного следствия путем введения нового для криминального процессуального кодекса института следственного судьи.

Ключевые слова: *судебный контроль, следственный судья, досудебное следствие, уголовное производство.*

The article is devoted to the issue of judicial control realization during pre-trial investigation by means of implementation of investigating judge institute in criminal process.

Key words: *judicial control, investigating judge, pre-trial investigation, criminal realization.*

Вступ. Судовий контроль у кримінальному провадженні являє собою окремий напрям діяльності суду, який здійснюється під час досудового розслідування слідчим суддею, сутність якого полягає в контролі за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення інших процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень. Значення судового контролю полягає в тому, що завдяки діяльності слідчого судді забезпечуються невідкладним судовим захистом права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження, а також створюються належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування. Правозахисний характер судового контролю обумовив закріплення у ст. 206 КПК загальних обов'язків слідчого судді щодо захисту прав людини. За чинним КПК судовий контроль має декілька окремих

напрямів, які, зважаючи на конкретні завдання, розрізняються за процесуальною формою, суб'єктивним складом учасників провадження, засобами доказування, рішеннями слідчого судді.

Проблеми судового контролю досліджували такі вчені, як В.Ф. Бойко, В.С. Зеленецький, О.В. Кондратьєв, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко та інші. Окремі питання компетенції слідчого судді розглядали В.Д. Бринцев, Ю.М. Грошевий, М.А. Погорецький, А.Р. Туманянц, В.І. Шишкін і М.Є. Шумило. Водночас процесуальний статус слідчого судді в контексті КПК, зважаючи на його нещодавнє прийняття, практично не аналізувався вченими.

Постановка завдання. У зв'язку з наведеним метою статті є визначення процесуального статусу слідчого судді, дослідження його як суб'єкта реалізації судового контролю під час здійснення досудового розслідування та аналіз його повноважень.

Механізми судового контролю за досудовим слідством закладено в таких міжнародних правових актах, як Загальна декларація прав людини 1948 р. (ст. 3)¹, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 9)², Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р. (ст. 5)³. Окремі положення судового контролю знайшли своє закріплення в Конституції України та деякою мірою – у КПК 1960 р., зокрема щодо оскарження рішень, дій і бездіяльності слідчого та прокурора⁴. У зв'язку із цим у науковій кримінально-процесуальній літературі висловлювалися пропозиції щодо посилення судового контролю, зокрема шляхом запровадження інституту слідчого судді. Такі пропозиції хоча й відрізнялися редакційно, але були однаковиими за своєю суттю⁵, і більшість із них враховано законодавцем. Водночас пропонувалося, крім того, уповноважити слідчого суддю ухвалювати рішення про припинення кримінального розслідування (В.Д. Бринцев)⁶, розглядати заперечення слідчих на вказівки прокурорів із найбільш принципових питань (П.Г. Дроздова)⁷, О.О. Машовець вважала за необхідне покласти на слідчого суддю обов'язок із виконання підготовчих дій і внесення справи в судове засідання⁸, а Ю.В. Скрипіна наполягала на необхідності доручити слідчому судді здійснювати контроль під час ознайомлення учасників кримінального процесу з матеріалами кримінальної справи⁹. Зазначені пропозиції вчених, на нашу думку, не були та не є доцільними. Слідчий суддя – це професійний суддя, а тому він не повинен виконувати функції секретаря судового засідання, розпорядника тощо.

Результати дослідження. Слідчий суддя в кримінальному провадженні здійснює функцію судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів людини. Її правозахисний характер обумовлює покладення на нього загальних обов'язків щодо захисту прав людини, які визначені у ст. 206 КПК, сутність яких полягає в такому: кожен слідчий суддя суду, у межах територіальної юрисдикції якого перебуває особа, що тримається під вартою, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу забезпечити додержання прав такої особи. Якщо слідчий суддя отримує з будь-

¹ Загальна декларація Організації Об'єднаних Націй з прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

² Міжнародний пакт Організації Об'єднаних Націй про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

³ Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

⁴ Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. № 1001-05. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.

⁵ Грошевий Ю.М. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність. Вісник Академії правових наук України. 2003. № 2–3. С. 696.

⁶ Бринцев В.Д. Досудове слідство: судовий слідчий чи «следственный судья?». Право України. 1997. № 7. С. 7–8.

⁷ Дроздов П.Г. Судебный контроль за расследованием преступлений. Советская Юстиция. 1992. № 15–16. С. 13.

⁸ Машовець А.О. Принцип состязательности и его реализация в предварительном следствии: дисс. ... канд. юрид. наук Урал. гос. юрид. акад. Екатеринбург, 1994. С. 78–80.

⁹ Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2008. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2005/05kovpsk.zib>.

яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду перебуває особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому КПК порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи. Слідчий суддя зобов'язаний звільнити позбавлену свободи особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається ця особа, не надасть судові рішення, що набрало законної сили, або не доведе наявність інших правових підстав для позбавлення особи свободи. Якщо до доставлення такої особи до слідчого судді прокурор або слідчий звернеться з клопотанням про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя зобов'язаний забезпечити проведення в найкоротший строк розгляду цього клопотання. Незалежно від наявності клопотання слідчого або прокурора, слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких трималася ця особа, не доведе 1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду; 2) неперевищення граничного строку тримання під вартою; 3) відсутність зволікання у доставленні особи до суду. Якщо під час будь-якого судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі (орган державної влади, державна установа, яким законом надано право здійснювати тримання під вартою осіб), слідчий суддя зобов'язаний зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письмову заяву та 1) забезпечити невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи; 2) доручити відповідному органу досудового розслідування провести дослідження фактів, викладених у заяві особи; 3) вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством. Такі самі заходи слідчий суддя зобов'язаний вжити незалежно від наявності заяви особи, якщо її зовнішній вигляд, стан чи інші відомі слідчому судді обставини дають підстави для обґрунтованої підозри порушення вимог законодавства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі. Слідчий суддя має право не вживати таких дій, якщо прокурор доведе, що ці дії вже здійснені або здійснюються.

Заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені КПК заходи примусового характеру, що застосовуються за наявності підстав та в порядку, встановлених законом, з метою запобігання та подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати вирішенню завдань кримінального провадження, забезпеченню його дієвості.

Стаття 132 КПК передбачає загальні правила застосування цих заходів, до яких належать такі:

1. Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК.

2. Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого є орган досудового розслідування.

3. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що: 1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права й свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора; 3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

4. Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний взяти до уваги можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі та документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

5. Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

6. До клопотання слідчого, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Заходи забезпечення кримінального провадження (заходи кримінально-процесуального примусу) – це передбачені кримінально-процесуальним законом процесуальні засоби державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими на те органами (посадовими особами), які здійснюють кримінальне провадження, у чітко визначеному законом порядку стосовно осіб, котрі залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, для запобігання та припинення їхніх неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів із метою досягнення дієвості кримінального провадження.

В основі застосування заходів забезпечення кримінального провадження лежить таке:

– застосування процесуального примусу може полягати у фізичному, матеріальному чи моральному (психологічному) впливі державного органу на суб'єкта кримінального процесу;

– застосування заходів процесуального примусу завжди пов'язано з певними обмеженнями особистих, майнових та інших прав і свобод учасників процесу. Це може бути обмеження свободи, недоторканості житла, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, банківських вкладів і рахунків тощо. Обмеження майнового характеру – позбавлення права користуватися або розпоряджатися певним майном;

– застосовується всупереч волі та бажанню суб'єктів і виключно на підставі закону.

Заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватися до різних суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності – підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, свідка, а також інших осіб залежно від обставин кримінального провадження та поведінки його суб'єктів. Законодавець у нормах, які визначають порядок застосування кожного заходу забезпечення кримінального провадження, визначає коло осіб, щодо яких вони можуть бути застосовані та порядок їх обрання, зміни чи скасування.

Відповідно до ст. 131 КПК заходами забезпечення кримінального провадження є такі:

- 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід (ст. ст. 133–143 КПК);
- 2) накладення грошового стягнення (ст. ст. 144–147 КПК);
- 3) тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом (ст. ст. 148–153 КПК);
- 4) відсторонення від посади (ст. ст. 154–158 КПК);
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів (ст. ст. 159–166 КПК);
- 6) тимчасове вилучення майна (ст. ст. 167–169 КПК);
- 7) арешт майна (ст. ст. 170–175 КПК);
- 8) затримання особи (ст. ст. 188–192 КПК, ст. ст. 207–213);
- 9) запобіжні заходи (ст. ст. 177–187 КПК).

Стаття 132 КПК визначає загальні положення, що є обов'язковими під час застосування всіх заходів забезпечення кримінального провадження. У нормах, які регулюють порядок застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, ці положення можуть конкретизуватися залежно від особливостей того чи іншого заходу.

Так, за загальним правилом, юридичною підставою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є ухвала слідчого судді або суду. Втім, у виняткових випадках, визначених у КПК, заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватися й без ухвали слідчого судді, суду. Наприклад, § 2 гл. 18 передбачає можливість затримання особи без ухвали слідчого судді, суду; ст. 168 КПК дозволяє тимчасово вилучати майно під час здійснення затримання в порядку, визначеному ст. ст. 207 та 208 КПК.

Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження подається сторонами кримінального провадження до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого є орган досудового розслідування. До клопотання слідчого, прокурора

про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні надати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний взяти до уваги можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі та документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

Відповідно до ч. 3 ст. 132 КПК не допускається застосування заходів забезпечення кримінального провадження, якщо слідчий, прокурор не доведе, що:

а) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження (зокрема, ст. 299 КПК передбачає, що під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою);

б) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права й свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора;

в) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

Висновки. Заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені КПК заходи примусового характеру, що застосовуються за наявності підстав і в порядку, встановлених законом, з метою запобігання й подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати вирішенню завдань кримінального провадження, забезпеченню його дієвості. Стаття 132 КПК передбачає загальні правила застосування цих заходів, до яких належать такі: 1. Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК. 2. Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого є орган досудового розслідування. 3. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що: 1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права й свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора; 3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням. 4. Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний взяти до уваги можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі та документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні. 5. Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються. 6. До клопотання слідчого, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Список використаних джерел:

1. Бринцев В.Д. Досудове слідство: судовий слідчий чи «следственный судья?». Право України. 1997. № 7. С. 5–12.

2. Грошевий Ю.М. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність. Вісник Академії правових наук України. 2003. № 2–3. С. 690–700.

3. Дроздов П.Г. Судебный контроль за расследованием преступлений. Советская Юстиция. 1992. № 15–16. С. 11–19.
4. Загальна декларація Організації Об'єднаних Націй з прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
5. Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
7. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
8. Маляренко В.Т., Пилипчук П.П. Головні напрями розбудови кримінального судочинства, структура і зміст майбутнього КПК України. Право України. 2000. № 8. С. 10–20.
9. Машовец А.О. Принцип состязательности и его реализация в предварительном следствии: дисс. канд. юрид. наук Урал. гос. юрид. акад. Екатеринбург, 1994. 184 с.
10. Міжнародний пакт Організації Об'єднаних Націй про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
11. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2008. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05kovpsk.zib>.
12. Тихомиров Ю.А., Сухарев А.Я., Демидов И.Ф. Законность в Российской Федерации. М., 1998. 226 с.
13. Туманянц А.Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні. Форум права: електронне фахове видання. 2011. № 2. С. 896–901.

МАЛЮНЦ Б. Е.,
аспірант кафедри
кримінального процесу
(Національний університет «Одеська
юридична академія»)

УДК 343.12

СЛІДЧИЙ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

Стаття присвячена аналізу процесуального статусу слідчого як суб'єкта кримінального переслідування. У роботі автор досліджує функціональну спрямованість діяльності слідчого, а також вивчає процесуальні повноваження, які може реалізувати слідчий під час здійснення кримінального переслідування.

Ключові слова: *слідчий, кримінальне переслідування, сторона обвинувачення.*

Стаття посвящена аналізу процесуального статусу слідчого в качестве субъекта уголовного преследования. В работе автор исследует функциональную направленность деятельности следователя, а также изучает процессуальные полномочия, которые может реализовать следователь при осуществлении уголовного преследования.

Ключевые слова: *следователь, уголовное преследование, сторона обвинения.*

